

РЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 351.84

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКИ РЕГІОНАЛЬНИХ ДИСПРОПОРЦІЙ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Балашов А.М.

кандидат наук з державного управління
докторант НАДУ при Президентіві України

Annotation

The author conducts an analysis and estimation of interregional differences, makes the suggestions about the upgrading scientifically-methodical providing of estimation of regional disproportions of social development in the article.

Анотація

У статті автором проведено аналіз і оцінювання міжрегіональних відмінностей, наведено пропозиції з підвищення якості науково-методичного забезпечення оцінювання регіональних диспропорцій соціального розвитку.

Ключові слова

Регіональна диспропорція, соціальний розвиток, економічна діяльність, регіон, населення, соціально-економічне становище, регіональне управління.

I. Вступ

Кризові умови функціонування економіки України посилюють негаразди, пов'язані з процесом децентралізації управління регіональним розвитком. Підвищення ефективності регіонального управління щодо забезпечення збалансованого соціального розвитку регіонів України потребує подолання значної міжрегіональної диференціації умов такого розвитку. Наслідками значної диференціації є збільшення кількості регіонів, неспроможних самостійно вирішувати власні соціально-економічні проблеми, їх низька конкурентоспроможність та інвестиційно-інноваційна активність.

II. Постановка завдання

Мета статті – дослідити проблеми та напрями вдосконалення оцінювання регіональних диспропорцій суспільного розвитку.

III. Результати

Різні фундаментальні підходи, а також особливості суспільного розвитку держави досліджувало та розробляло багато вітчизняних учених. Серед них: В. Бідак, В. Гайдучський, Л. Гончарук, Е. Лібанова, О. Палій

та В. Скуратівський, А. Сіленко, С. Сіденко та інші.

Виникнення проблем регіонального розвитку зумовлено комплексом факторів як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Зарубіжний досвід свідчить, що територіальні диспропорції наявні практично в усіх країнах. Крім того, досвід країн, які пройшли трансформацію соціальних систем, показує, що збільшення диспропорцій соціального розвитку є об'єктивним процесом. При цьому ринкові механізми не завжди здатні подолати значні міжрегіональні відмінності. Саме тому в розвинутих країнах вони доповнюються інструментами державного регулювання. При цьому держава стикається з необхідністю створення умов для зростання й розвитку всього господарства, прогресивних структурних зрушень, а також забезпечення однорідності територіального економічного й соціального простору.

У свою чергу, методи державного регулювання мають підтримувати, з одного боку, процеси економічної інтеграції, а з другого – сприяти вирішенню завдань їх комплексного соціально-економічного розвитку, запобігання виникненню кризових ситуацій в окремих регіонах. Таким чином, можна констатувати наявність двох взаємопов'язаних ключових проблем у забезпеченні регіонального розвитку: зменшення регіональних диспропорцій та запобігання виникненню нових небезпек та ризиків з подальшим забезпеченням стійкого (стабільного) розвитку кожного з регіонів.

Необхідною умовою реалізації цих завдань є якісне та об'єктивне оцінювання сучасного стану та потенціалу регіонів, виявлення загальних тенденцій розвитку соціальних процесів та рівнів міжрегіональної диференціації, а також запровадження їх моніторингу.

У 2007 р. постановою Кабінету Міністрів України від 20.06.2007 р. № 833 було за-

тверджено Порядок проведення комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, згідно з яким вона проводиться за результатами аналізу соціально-економічного становища регіонів з метою своєчасного виявлення негативних тенденцій та забезпечення оперативного прийняття управлінських рішень.

Аналіз її змісту показує, що практично половину від усіх використовуваних для аналізу 58 показників, які визначають стан виробництва валового регіонального продукту, реального сектора, інвестиційної та зовнішньо-економічної діяльності, державних фінансів та фінансових результатів діяльності підприємств, соціального сектора, споживчого ринку, розвитку малого бізнесу та екології, становлять відносні показники темпів приросту (зменшення) тих чи інших величин, розраховані до визначеного попереднього періоду. Лише сім показників перераховуються у відносні показники інтенсивності розвитку з урахуванням кількості населення регіонів України. Крім того, ряд показників має чітко виражене фіскальне спрямування та відображає, передусім, інтереси центру щодо забезпечення отримання фінансових надходжень від регіонів. Зокрема, це стосується більшості показників сфери державних фінансів та фінансових результатів діяльності підприємств, показників реального сектора (рівні оплати за спожиті електроенергію і газ) і соціальної сфери (заборгованість до Пенсійного фонду).

Більшість показників, за якими проводиться моніторинг та оцінювання соціально-економічного розвитку регіонів, не дають змогу отримати інформацію щодо динаміки й обсягів диспропорцій у різних сферах регіонального розвитку за ряд років, а тому можуть використовуватися лише для визначення поточної ситуації та прийняття оперативних управлінських рішень.

Таким чином, аналіз існуючої нормативно-правової бази свідчить, що використовувана в цей час методика аналізу стану соціально-економічного розвитку регіонів не визначає якість регіонального соціального управління, передусім, через відсутність комплексного підходу, єдиного переліку індикаторів, що застосовувалися б на державному рівні як своєрідний стандарт, та ефективної системи моніторингових спостережень за їх динамікою. Переважно вона має на меті отримання від регіонів інформації щодо виконання фінансових показників та інших зобов'язань перед центральними органами виконавчої влади, а також побудову різноманітних інтегральних індексів та рейтингових оцінок. Однак її застосування не дає змоги визначати конкретні соціальні про-

блеми окремих регіонів і шляхи їх подолання, формувати стратегію державної регіональної політики та соціально-економічного розвитку регіонів. Останнє є надзвичайно важливим як для центральних органів виконавчої влади, відповідальних за реалізацію державної політики регіонального розвитку, так і для органів державної влади та місцевого самоврядування регіонального рівня. Саме тому актуальним є вдосконалення методологічних і методичних засад забезпечення регіонального розвитку на основі здійснення діагностики та моніторингу соціального розвитку регіонів.

Для подолання визначених недоліків загальні методичні основи аналізу та оцінки регіональних диспропорцій соціального розвитку на концептуальному рівні мають включати:

- системний аналіз проблеми та її структуризацію, визначення основних компонентів і напрямів аналізу диспропорцій регіонального соціального розвитку;
- формування переліку показників і статистичної бази даних регіонального соціального розвитку за кожним з обраних компонентів;
- обробку даних, здійснення розрахунків, аналіз та інтерпретацію отриманих результатів.

При здійсненні системного аналізу проблеми пропонується виходити із загальної гіпотези щодо наявності певного порядку в об'єкті дослідження, а саме – систематичного характеру регіональних відмінностей соціального розвитку. За його результатами необхідно визначити п'ятнадцять основних компонентів – складових регіонального соціального розвитку, а також окремі індикатори (показники) за кожним з компонентів: демографічний розвиток, ринок праці, доходи населення, освіта, охорона здоров'я, культура та відпочинок, транспорт і комунікації, житлово-комунальне господарство, екологічний стан та безпека життєдіяльності, реальний сектор, фінансовий сектор, інвестиційна діяльність, споживчий ринок та сфера послуг, малий бізнес, соціальний діалог.

Перевагами запропонованого переліку індикаторів (показників) регіонального соціального розвитку є такі:

- цілісність, комплексність та системність, урахування суттєвих взаємозв'язків між параметрами регіонального соціального розвитку;
- кількісний характер показників, наявність їх в існуючій у країні системі статистичного обліку та інформації;
- стандартизація та уніфікація показників на території країни в частині методики формування, реального наповнення тощо;

Держава та регіони

- достатній рівень конкретності та визначеності, що забезпечує можливість отримання кількісної оцінки фактичного стану соціального розвитку регіону;
- однаковий рівень важливості показників, що використовуються;
- універсальність, можливість використання показників не тільки на рівні держави, а й для оцінювання стану окремих регіонів;
- можливість здійснення моніторингу та прогнозування показників, що визначають рівень регіонального соціального розвитку.

Подальший відбір показників проводився, виходячи з наявної статистичної інформації, яка щорічно систематично оприлюднюється Державним комітетом статистики України, дає змогу досліджувати динаміку аналізованих процесів, здійснювати порівняння в регіональному розрізі та є доступною для широкого кола користувачів.

Як критерій, що дає змогу зробити висновки щодо динаміки існуючих регіональних диспропорцій соціального розвитку, пропонується обрати коефіцієнт варіації, який загалом є однією з характеристик надійності середньої величини для досліджуваної сукупності й використовується, зокрема, для оцінювання можливості поширення отриманих під час проведення вибіркового обстеження результатів на генеральну сукупність.

Згідно з визначенням підходом, коефіцієнт варіації збільшується разом зі зростанням змінюваності досліджуваної ознаки в окремих одиницях сукупності та її відхилення від середньої величини. У свою чергу, це означає, що варіація, яка узагальнюється, перебуває під впливом більш різноманітних умов, а досліджувана сукупність є менш однорідною. Для цілей дослідження це означає, що існує пряма залежність між динамікою коефіцієнта варіації за окремими показниками соціального розвитку для сукупності регіонів України та характером змін у регіональних диспропорціях – їх зростанням або зменшенням упродовж обраного для аналізу періоду. Зміна коефіцієнта варіації у часі характеризує збільшення або зменшення розкиду регіональних показників від середнього значення для країни, а його динаміка дає змогу визначити тип регіонального розвитку.

Додатково до коефіцієнтів варіації для аналізу рядів динаміки за показниками соціального розвитку доцільно використовувати також показник розмаху варіації.

Для оцінювання надійності отриманих даних за класичної схеми використовується така шкала коефіцієнта варіації [6, с. 14]:

- коефіцієнт варіації $\leq 5\%$ – оцінка вважається надійною;
- $5\% <$ коефіцієнт варіації $\leq 10\%$ – оцінка є придатною для кількісного аналізу, але її надійність недостатньо висока;

- $10\% <$ коефіцієнт варіації $\leq 25\%$ – оцінка придатна тільки для якісного аналізу, її слід використовувати обережно;
- $25\% <$ коефіцієнт варіації $\leq 50\%$ – оцінка вважається ненадійною;
- коефіцієнт варіації $> 50\%$ – інформація не оприлюднюється через непридатність для використання.

Для цілей моніторингу пропонується вважати, що значення коефіцієнта варіації за конкретним окремим показником:

- в межах до 10% – є ознакою відносної однорідності сукупності регіонів, рівень регіональних диспропорцій є низьким;
- від 10% до 25% – свідчить про середній рівень неоднорідності сукупності регіонів та регіональних диспропорцій;
- від 25% до 50% – вказує на високий рівень неоднорідності сукупності регіонів та регіональних диспропорцій;
- вище за 50% – означає надвисокий рівень неоднорідності сукупності регіонів та регіональних диспропорцій.

Розрахунки коефіцієнтів варіації та розмаху варіації здійснюються з використанням математичного апарату програмного продукту Excel 2003 для Windows XP.

При цьому абсолютні показники за окремими складовими соціального розвитку перераховуються у відносні показники інтенсивності розвитку з урахуванням кількості населення регіонів України. Відтак, для аналізу використовуються іменовані числа, що є відношенням кількості одиниць сукупності за відповідним окремим показником соціального розвитку (у його вимірах) на вибрану для аналізу одиницю сукупності населення.

Регіональну структуру України формують 25 областей, а також міста Київ та Севастополь, що визначаються національною статистикою як окремі регіони – міста зі спеціальним статусом.

Статистична модель, використовувана в країнах Євросоюзу, базується на визначенні трьох груп регіонів NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics): NUTS-3 (найменші регіони), NUTS-2 (регіони середнього рівня) та NUTS-1 (регіони, що можуть мати лише деякі країни, найбільші серед постсоціалістичних) [5, с. 370].

Регіони України, окрім міст Києва та Севастополя, загалом відповідають структурі NUTS-2, яка вважається найбільш доцільною для аналізу й міждержавних порівнянь, оскільки є найбільш поширеною в європейській статистиці та дає змогу на порівняльній основі визначити рівень конвергентності (дивергентності) регіонів. Крім того, оскільки європейські регіони рівня NUTS-2 змінюються дуже повільно, при аналізі характеру та напрямів руху їхнього розвитку доцільно використовувати часовий лаг 4–10 років [5, с. 380].

З огляду на те, що серед фахівців і науковців, які працюють у сфері регіоналістики, поширена гіпотеза про необхідність елімінації впливу м. Києва на динаміку досліджуваних міжрегіональних відмінностей, коефіцієнти варіації доцільно розраховувати у двох варіантах: загалом для всієї сукупності регіонів України та без урахування впливу м. Києва. Це дасть змогу, з одного боку, оцінити величину такого впливу, а з другого – проаналізувати динаміку регіональних диспропорцій решти одиниць сукупності.

IV. Висновки

Аналіз і оцінка міжрегіональних відмінностей та їхньої динаміки в Україні за окремими складовими соціального розвитку дають змогу визначити пріоритетні напрями зменшення виявлених диспропорцій для кожного з регіонів України. При цьому як критерії формування переліку пріоритетів можуть використовуватись рівні обраних для аналізу показників (найбільші або найменші значення для всієї сукупності регіонів, залежно від позитивного чи негативного змістовного навантаження кожного конкретного показника), а також їх динаміка впродовж обраного для дослідження періоду.

З урахуванням вищевикладених пропозицій методика комплексного оцінювання стану соціального розвитку регіонів має поєднувати в собі два етапи:

- побудова інтегральної оцінки регіонального розвитку із застосуванням спеціальних методів математичного згортання окремих індикаторів;
- визначення типу регіонального розвитку з використанням будь-якого класичного індикатора з арсеналу математичної статистики, що застосовується для оцінювання розкиду (розсіювання) компонент вектору від середнього значення.

Синтез цих двох підходів дасть змогу отримати інформацію як щодо стану соціального розвитку кожного регіону стосовно інших, так і щодо ситуації за окремими складовими регіонального соціального розвитку на національному та регіональному рівнях.

У свою чергу, процес діагностики і моніторингу соціального розвитку регіонів має охоплювати:

- формування системи критеріїв та індикаторів (показників), забезпечення їх відображення в державній статистичній звітності, визначення нормативних значень цих індикаторів;
- створення системи моніторингових спостережень, що забезпечуватиме відстеження, аналіз та прогнозування обраних показників, оцінювання дієвості застосовуваних засобів державної регіональної політики.

Запропонована схема моніторингу регіонального соціального розвитку дасть змогу забезпечувати:

- періодичне збирання й аналітичне опрацювання інформації за встановленим переліком індикаторів, оцінювання траєкторії та динаміки процесів за окремими складовими соціального розвитку, ідентифікацію типових проблем для регіонів;
- визначення пріоритетів, розробку та обґрунтування програмно-цілевих заходів, опрацювання альтернативних варіантів управлінського впливу та їхнього ресурсного забезпечення;
- прогнозування передбачуваних результатів і термінів їх отримання.

Ця схема дає можливість враховувати основні стратегії забезпечення соціального розвитку залежно від можливостей регіону та характеру ситуації: запобігання негативним процесам, покращення наявної динаміки показників, відновлення або компенсація збитків.

Для регіонального соціального розвитку принциповим є визначення граничних значень показників, за межами яких соціальна сфера регіону функціонує в екстремальних умовах, а відтак, виникає загроза її руйнування та некерованих соціальних процесів. Відповідні граничні значення показників мають визначатися з урахуванням особливостей періодів розвитку економіки, що зумовлює можливість використання їх варіантної оцінки для регіонів.

Надзвичайно важливим є забезпечення доступності даних моніторингу для регіональних органів державної влади та місцевого самоврядування, їх участі в усіх етапах його реалізації відповідно до визначеної компетенції, а також зворотного зв'язку з центральними органами виконавчої влади, відповідальними за реалізацію державної регіональної політики.

Необхідною та найбільш важливою передумовою забезпечення гармонійного соціального розвитку як окремих регіонів, так і країни в цілому, є формування відповідного економічного та фінансового підґрунтя, що створюється у матеріальному виробництві й визначає можливості інвестування соціальної сфери. Тому завдання, які передбачається виконати для реалізації концептуальних чи стратегічних правових документів, необхідно співвідносити з можливостями запобігання ризикам та небезпекам регіонального розвитку. Так, для забезпечення інвестування соціального розвитку Концепцією державної регіональної політики передбачається вирішення таких завдань, як:

- здійснення на інноваційній основі структурної перебудови економіки регіонів з урахуванням особливостей їх потенціалу;

Держава та регіони

- широкий розвиток підприємництва як головного фактора соціально-економічного розвитку держави та її регіонів, підвищення зайнятості населення, наповнення місцевих бюджетів;
- зміцнення економічної інтеграції регіонів з використанням переваг територіального поділу і кооперації праці, що є одним з головних чинників підвищення конкурентоспроможності держави на міжнародних ринках;
- досягнення продуктивної зайнятості населення, стабілізації та поліпшення демографічної ситуації в державі;
- розвиток транскордонного співробітництва як дієвого засобу зміцнення міждержавних відносин та вирішення регіональних проблем.

Для виконання поставлених завдань здійснення оцінювання і моніторингу соціального розвитку регіонів має супроводжуватись аналізом ситуації щодо наявності та динаміки таких економічних ризиків, як:

- зростання податкового навантаження, погіршення умов підприємницької діяльності та інвестиційного клімату;
- залежність від імпорту продукції, енергоносіїв тощо;
- посилення структурних деформацій та формування значного тіньового сектору в економіці;
- нездатність економіки функціонувати в режимі розширеного відтворення (спад виробництва, погіршення якості основних фондів, втрата ринків збуту продукції та послуг, руйнування інноваційного потенціалу);
- погіршення показників функціонування кредитно-фінансової системи;
- ризик невиконання місцевих бюджетів;
- ризик економічних збитків внаслідок природних або техногенних надзвичайних ситуацій.

УДК 351.428

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ

Annotation

The author generalized the basic problems and offered the elimination directions of obstacles market of agricultural product development in the article.

Анотація

У статті узагальнено основні проблеми та запропоновано напрями усунення пере-

Вищевикладені пропозиції мають знайти відображення у нормативно-правових документах з регіонального розвитку, зокрема, Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р., а також при внесенні змін та доповнень до Постанови Кабінету Міністрів України “Про запровадження комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя” від 20.07.2007 р. № 833. У цьому контексті потребує вдосконалення також моніторинг основних показників соціально-економічного розвитку регіонів України, який проводиться Міністерством економіки України.

Література

1. Лавровский Б. Л. Региональная асимметрия в Российской Федерации: измерение и регулирование [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ieie.nsc.ru:8101/~taxis/lavr-rec.htm>.
2. Лабренц Б.В. Комплексная оценка безопасности города [Электронный ресурс] / Б.В. Лабренц, Ю.Р. Лейбкинд, О.В. Петухова]. – Режим доступа: http://www.md.mos.ru/conf/safety/sec_1/lab.htm.
3. Методика вимірювання людського розвитку регіонів України: затверджена постановою Колегії Держкомстату України та Президії НАН України від 14.03.2001 р. № 76. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/control/uk/localfiles/display/metod_polog/sp/sp_4.htm.
4. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / [за ред. З.С. Варналія]. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
5. Витрати на робочу силу за 2006 р. : статистичний бюлетень. – К. : Державний комітет статистики України, 2007. – 75 с.

Малафєєв Т.Р.

аспірант Класичного приватного університету

шкод розвитку ринку сільськогосподарської продукції.

Ключові слова

Сільськогосподарська продукція, продовольчі товари, ринок, агропромисловий комплекс, агропродовольча система, монополізація.